

TÖRÖK ZSUZSANNA

INKUBÁTORBAN JÁRTAM

**Az amerikai magyarság
nem feltétlenül
a gazdag nagybáncsis
életről szól...**

40

Meleg volt, tágas és befogadó. Figyeltek és vigyáztak rám, mindennap kellő időegységnyit pihentem, három hét alatt hat kilót híztam. Álmodtam is, mert lehetett: jó volt hozzám az *american dream*. S mivel inkubátor, ki is szálltam belőle, vissza az itthoni realitásba, ahol más szemmel nézhetem vissza az ott töltött heteket.

Hasonlóan jár el Pigniczky Réka is legújabb filmjével, mely visszatekint az egyesült államokbeli életre, s mely – ennél összetettebb oknál fogva – az *Inkubátor** nevet kapta. A filmet idén mutatták be először a budapesti Uránia Filmszínházban – a bemutatón a rendezőnő amerikai családja is részt vett, ezzel is hangsúlyozva a produkció családi, személyes jellegét. A 2010-es dokumentumfilm az egy évvel korábbi kaliforniai cserkész-tábor élményeit dolgozza fel, ahol a rendező és régi cserkészársai újra előadják az azelőtt 25 évvel hasonló felállásban eljátszott *István, a király* rockoperát. A film egyfajta *feel-good movie*, amely szórakoztatni is kívánja az itthoni közönséget, s megoszt olyan cserkészpoénokat is, amelyek ha nem is feltétlenül esnek le mindenkinek, kedvesek és őszinték. Többször is elhangzik az „amerikai magyar vagyok” mondat, hangsúly a magyaron, s a film egyben az „amerikás magyar” emigráns közösség történetét, életformáját is bemutatja, arra a kérdésre keresve a választ, hogy az ott született magyaroknak mi is igazán a nemzetiségük, hova tartoznak, hol is van számukra a haza. A film nemcsak az amerikai magyarokra, hanem egyálta-

*Inkubátor, 2010. Film. Rendezte Pigniczky Réka. Gyártó: 56 Films.

lán a magyarokra, a magyarság jelentéseire próbál rámutatni. A jelenetek túlnyomó része a Yosemite-völgyben gyülekező, negyven év körüli cserkészek készülődését mutatja be a táborvégi előadásra, és meg is szólaltatja őket az úgynevezett „kötőjeles”, kettős identitásukra vonatkozó kérdésekkel kapcsolatban.

Pigniczky Réka Amerikában született és nevelkedett, jelenleg Magyarországon él családjával, filmrendezőként tevékenykedik, és egyben az Associated Press munkatársa. Az *Inkubátort megelőző, Hazatérés* című díjnyertes alkotását 2006-ban mutatták be szintén Magyarországon. Ez az első film testvérével, Eszterrel együtt megtett magyarországi felfedezőútjukat mutatja be, miközben 1956-ban menekült apjuk itthoni történetét próbálják kideríteni, hogy végül megtudják, Magyarországon a forradalom előtt honvéd törzsőrmesterként sikkasztáson kapták. A szintén dokumentumfilm műfajához illeszkedő darab rámutat arra a bizarr valóságra, amelyben az Amerikában született generáció igen keveset vagy radikálisan másat tud az „itthonról”, s jelzi, milyen lehet úgy felnőni, hogy a szülők mindig egy olyan világról mesélnek, amely nem látható, nem megközelíthető, és olyan szokásokra, rutinokra nevelnek, melyeknek semmi közük az amerikai élethez. Ezt a képet nagytámasza fel az *Inkubátor*, feltárva egy olyan közösséget, melynek a hete tipikusan „amerikásan” kezdődik, de hét végére mindenki magyarul beszél, kürtőskalácsot süt, táncol, a magyar kultúráról tanul, és olyan magyar népdalokat énekel, melyeket itthon is kevesen tudnak. E bensőséges műfaj teret enged ma is ott élő magyarok megszólalásának, miközben visszaemlékeznek az egykori cserkész tábori élményekre és arra a különösen *koppányos* belső indíttatásra, mely lehetőséget adott előadni egy remekművet.

A film címválasztása több nézőpontból is megközelíthető. A film elsősorban az ötvenhatosok gyermekeinek, unokáinak generációjáról szól, akik egyfajta burokokban, inkubátorban nőttek fel az Egyesült Államokban: kiskoruktól néptáncoltak, cserkészkedtek, istentiszteletre jártak, s legalább hétvégüket rendszerint magyar közösgében töltötték. Az ebből való kilépés nevezi el tulajdonképpen e szűk közeget inkubátornak. Voltaképpen itt több inkubátorról, több *váróteremről* van szó: egyik ilyen közeget az iskola előtti évek képviselik, amikor az ott született generációk csak magyar környezetben éltek, jóformán nem is találkoztak a nagybetűs Amerikával az első intézményes évekig. Az emigráns generáció számára maga az ország volt egyfajta inkubátor, egészen addig a percig, amíg ők vagy gyerekeik visszaköltözhettek magyar földre. Inkubátor a cserkészlet, a magyar hétvége, az itthoni barátok vagy a magyar templom, ami órákig, napokig teljesen kizárja az amerikai életet, hogy aztán visszaengedjen a megszokott, angol nyelvi közegben zajló hétköznapiakba. Az amerikai inkubátorban Réka és társai egy karikatúraszerű Magyarországot „örökölték”, kemény diktatúráról, boldogtalanságról, félelemről hallottak. A rendező „hazaköltözése” teszi lehetővé valójában, hogy azt az amerikai *belső nézőpontot* használja fel, melyet onnan még nem láthatott igazán.

A filmszálak egyike a rendezőnő hűgával való beszélgetését kíséri. Réka konkrét kérdéseket tesz fel, Eszter válaszol, mégsem interjúról van szó. Egy család, két testvér, és ebben a dialógusban mégis mintha a két ország is megjelenne: Magyarország kérdezi Amerikát. A rendező tulajdonképpen úgy válogatja meg kérdéseit, hogy testvére válaszaiból valahogyan körvonalazódjon az „ott maradtak”, a „haza nem jövők” álláspontja. A válasz meg tiszta: „Most nem fog mindenki visszaköltözni Magyarországra. Mi itthon vagyunk.” Réka is rábólint, ez így jól is van. Kevés azonban az ilyen jellegű beszélgetés a filmben, túlsúlyban vannak az egyéni hozzászólások, megjegyzések. Filmművészet után többen egyetértettünk azzal, hogy Eszter szerepe egyik legerősebb a filmben, mégis mire harmadik, negyedik mondatához érne, ismét vált a kamera, újra az erdőben vagyunk, és folyik a próba. Talán azzal magyarázható ez, hogy a rendező szükségét érezte ezt a filmet egy minél szélesebb közönségnek felkínálni,

kellett egy egyértelmű *storyline*, mely nem enged elég teret a családi, személyes hangulatnak. Erdemes lett volna nagyobb hangsúlyt fektetni a testvérek különböző választásának következményeire, megmutatni, hogy mit is jelentett igazán ez az inkubátor annak, aki hazajött (önazonossággal látta el, gazdagította életképességét), illetve az ott maradottak számára (csak egyre tovább távolította a fantomszerű, képzelt Magyarországot).

Pár nap elteltével kissé szidtam magam, hogy miért nem mutatom ki jobban az örömet, hogy ott vagyok Amerikában. Legalábbis az ottaniak kérdései azt sugallták, hogy nekem most nagyon kell csodálkoznom az ottani világon, majdhogynem transzban kellene lennem attól a másságtól, az ottani világ csodálatos, az itthonitól annyira idegen képétől: „Ilyet otthon biztos nem ettél. Ugye? Otthon még nincs ilyen *phone*, igaz? Otthon milyen zöldségeket lehet vásárolni? És most már ott is kapható többféle külföldi autó? Ott teljesen más az egyetem, össze sem lehet hasonlítani az ittenivel, ugye?” Hát dehogynem. Mindent meg lehet nálunk is venni, csak pénzed legyen, van sok autó, több is, mint ahány kellene, az egyetemi tanítás, szillabusz, módszer ugyanilyen. Csodálkoztak a válaszaimon, őszintén nem is tudom, elhitték-e. Nem reagáltam túl az ottani világgal való találkozást. Bizonyos szempontból nem volt idegen. A szemem hozzászokott már a felhőkarcolókhöz, a külvárosi csendes, bekerítetlen házakhoz, a mexikói alkalmazottakhoz vagy a kalapos rendőrhöz a *highway*en, ezeket többszáz film megmutatta már. Nem ez volt a más, hanem az emberek és a káprázó nyugodtság. Könnyen meg lehet szokni, aztán bánkódni, hogy itthon milyen zárkóztak, szürkék és gorombák az elárúsítók, hivatalnokok.

Azt viszont nem gondoltam volna, hogy közel nyolcezer kilométert utazva az Egyesült Államokig több magyart fogok ott megismerni, mint amerikaiit. Három hetet töltöttem az óceánon túl, és mindössze egyetlen amerikaiit ismertem meg, Stephen Spindert, aki ráadásul tud magyarul, és tizenhét évet töltött nálunk, magyar falvakat fényképezve. Viszont annál több székelyudvarhelyi, csíkszeredai, kolozsvári és csodálkozásomra legnagyobb számban marosvásárhelyi magyarral hozott össze a sors. Szoros közösségben élnek, büszkén vállalják magyarságukat, és ennek megünneplésére minden évben szeretettel várnak bárkit az Ohio állambeli Reménység Tavánál megrendezett ITT-OTT találkozóra. Az 1967-ben alakult Magyar Baráti Közösség alapítóközössége – köztük Ludányi András, Somogyi Balázs, Bokor Erika – idén negyvenharmadik alkalommal szervezte meg e találkozót, mely az ország különböző államaiban élő magyar közösségeket hívja össze, együttműködésre, művelődésre ösztönzi, és nem utolsósorban egyhetes közös kikapcsolódást kínál számukra. A találkozó mindennapi programjában fontos helyet foglalnak el a művészeti, irodalmi és kulturális előadások, melyek ismételten lehetőséget adnak itthoni előadóknak is, hogy bemutassák kutatásaikat, projektjeiket, indíttatásaikat az amerikai magyaroknak, akik évente segítik az erdélyi alapítványokat – mint például a Böjte Csaba által fenntartott gyermekmentő programokat –, és ugyanakkor céltudatosan védelmezik a közép-európai magyarok kisebbségi jogait. Az ideai találkozón számos olyan előadót ismerhettem meg, akiről itthoni körökben eddig nem hallottam, annak ellenére, hogy évekig majdhogynem szomszédok voltunk. Magam is részt vettem a programban, nyelvi gyakorlatokkal próbáltam a fiatalabb generációt helyesírásra, fogalmazásra bátorítani, és kellemes meglepetés volt azt látni, hogy valóban érdekli őket mindaz, amire szüleik, nagyszüleik törekednek évről évre. Pigniczky Réka sógora, Szentkirályi Endre az itthon kevésbé ismert író, Gábor Áron életművéről tartott előadást, mely főként az író *Túlélés* című regényének a mai magyar világgal kapcsolatos vonatkozásairól szólt.

Miért jó eljutni egy ilyen rendezvényre? Itthon is vannak magyarok, itthon is van tópart meg sütögetés, itthon is lehet magyarnak lenni, sőt aki „magyarkodni akar”, az maradjon itthon – gondolnák legtöbben. Talán én is ezt gondoltam, mikor először

szembesültem az ottani magyarok közösségével, tevékenységével. De nem vagyok meggyőződve arról, hogy a földrajzi koordináták határoznák meg azt, hogy ki mennyire lehet magyar, ki hogyan nevelje gyerekeit, mire tanítsa őket, vagy milyen nyelven beszéljen otthon. Az amerikai magyarok kettős identitása sok szempontból gazdagabbá teszi őket saját társadalmukban, és ösztönzi a fiatalabb generációkat, hogy visszajöjjenek oda, ahonnan szüleik, nagyszüleik elindultak, segítsenek az itthoniak helyzetén, lehetőséget adjanak itteni magyarok ösztöndíjas továbbtanulására határokon túl.

Az ITT-OTT találkozon láttam én is először az *Inkubátor* című filmet, egyik esti program keretén belül vetítették, utána meg a rendező sógora mondott pár szót a költségvetésről, reakciókról, fogadtatásról. A mellettem ülő, tizenhárom éve kint lakó, velem egyidős barátnóm a film minden rezdülését értette, az ő gyerekkora is tökéletesen megegyezett a filmben bemutatottal, majd csendesen megjegyezte: ő valószínűleg nem fog hazaköltözni, de ő is a megnevezett inkubátorban van. Örült, hogy nevet adhatott annak, amit ott töltött éve alatt érzett és tapasztalt. Furcsamód számomra is voltak ismerős képek a filmben, különösen a cserkész tábor rutinjai, ugyanis ottlétem második hetét én is cserkész táborban töltöttem, ahol több mint hétszáz magyar cserkész a Föld legmesszebb eső részeiről ünnepelte a magyar cserkészmozgalom százéves fennállását, valamint a külföldi magyar cserkészlet 65. évfordulóját a Külföldi Magyar Cserkészszövetség (KMCSSZ) által megrendezett központi Jubileumi Nagytáborában. A New York állambeli Fillmore-ba tizenkét ország harminckét városából érkeztek cserkészek, így az Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália, Argentína, Venezuela, Ausztria, Magyarország, Románia is képviseltette magát. Jómagam sohasem voltam ezt megelőzően cserkész táborban. Nem lettem cserkészzé avatva, és igazán nem tudtam, miből áll egy ilyen közösség, különösen a határokon túl. Egypár dolgot viszont megtanultam. Ezek az emberek nem csupán tájékozódni, sátrat verni, túlélni és tüzet gyújtani tudnak, de rendkívül összetartóak, tisztelik egymást országtól és bőrszíntől függetlenül, s főként ezért büszkéek magyarságukra, úgy, hogy azt mindenkivel megosztandó értéként tanulják, ápolják, adják át. Megjegyzésként: kiskoruktól gyönyörűen beszélnek magyarul, és bátran le merném fogadni, hogy több népdalt tudnak, mint mi sokan itthon.

A cserkész táborban több olyan rangidős cserkészt ismertem meg, aki engem egyfajta egzotikumnak tartott, csupán mert Erdélyből jöttem. Mindahányan igyekeztek beszámolni arról a magyar földről, amire emlékeztek, de voltak olyanok is, akik nem jártak itt sohasem, mégis mérgesen kijavítottak, hogy én nem romániai, hanem erdélyi vagyok. Legtöbben azonban nem voltak tisztában az itteni helyzettel, számukra a Kárpát-medence egy szegény, elhagyott, veszélyes hely, ahol nem lehet megélni, ahol verik a magyarokat, ahol kevés ember tanult, s ahol nem számolnak el azzal a pénzsegéllyel, amit ők évente küldenek az itteni rászorultaknak. Ez egy olyan kép, amelyiknek igen vastag és rozsdás a kerete, így lecserélni nagyon nehéz, vagy bizonyos idő után meddő kísérlet.

Az *Inkubátor* által bemutatott emlékezés az enyémtől valamelyest különbözik: az én ottlétem beszámolót szül, míg a rendező egy olyan korszakra emlékszik vissza, melyben ő nem feltétlenül volt jelen: amelyben emlékezésre volt nevelve. Egy olyan *utóemlékezésre*, mely nem alapul egyértelmű tapasztalatokon, emlékeken; az emigráns magyarok egy olyan haza emlékeit osztják meg gyermekeikkel – s egyben ösztönzik őket is az erre való emlékezésre –, mely a maga rendjén megtanult képekből, rítusokból, színekből, szokásokból áll. Az amerikai magyarság nem feltétlenül a gazdag nagybáncsis életről szól, az alkalmazkodás meg kétélű: e kettős identitás olyan amerikai magyarokat szül, kiknek számára a magyar név vagy egyszerűen egzotikum marad, vagy útlevel egy gazdagabb, színesebb, szellemi és emberi többlet felé.